

Emanuel Swendeborg August Strindberg
Och Det Ondas Problem

ULÄR-VETENSKAPLIGA AFHANDLINGAR. 13.

EMANUEL SWEDENBORG
AUGUST STRINDBERG
OCH
DET ONDAS PROBLEM.

ETT FÖREDRAG

AF

ALBERT BJÖRCK,
Pastor i Nya Kyrkans Sv. Förs.

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pris 50 öre.

فاز

EMANUEL SWEDENBORG
AUGUST STRINDBERG
OCH
DET ONDAS PROBLEM.

ETT FÖREDRAG

AF

ALBERT BJÖRCK,
Pastor i Nya Kyrkans Sv. Förs.

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1898.

Swedenborg och litteraturen.

Emanuel Swedenborgs namn hör till dem som icke glömmas, och detta oberoende af den verksamhet hans trosförvanter kunna utöfva för att sprida kunskap om honom. Sedan hans död har väl knappast ett år förgått utan att man på det litterära området träffar på hänvisningar till Swedenborg, omdömen och citat, eller tankar hämtade från hans skrifter.

I Frankrike sökte Balzac på sin tid att genom romanen såsom medel framställa Swedenborgs religionslära så som han fattade den. I England och Amerika ha framstående skalder, skriftställare och filosofer påverkats af honom och antingen själfva talat om honom eller gifvit andra anledning därtill. Bland dessa finna

vi så kända personligheter som Coleridge, Emerson och makarna Browning.

Äfven här i Sverige har under de sista par åren i litterära verk och populärvetenskapliga uppsatser Swedenborg talats om på ett sätt som visar att hans ande är en verkande kraft ibland oss.

Och en del af det som sagts kan anses såsom tecken till att ett bättre förstående af hans karakter och en större aktning för hans religiösa ståndpunkt börjar bli gällande. Men det mesta visar fortfarande allt för liten kunskap om innehållet i hans skrifter, för att en någorlunda riktig uppskattning af hans andes storhet skall kunna grundas därpå.

I sin uppsats »*Om svenskarnes lynne*» nämner Verner von Heidenstam Swedenborg tillsammans med Brigitta och bröderna Petri såsom Sveriges mest framskjutna religiösa personligheter, hvilka såsom »måttfulla kulturmänniskor» kontrasteras mot den kulturfientliga pietismen. Hans omdöme är dock tydligen icke grundadt på några ingående studier af Swedenborgs skrifter, ty om så varit fallet skulle han, med den stora filosofiska begåfning som uppsatsen röjer, icke hafva sagt, att »på

filosofiens byggnad saknas en svensk minnestafla».

I Schücks och Warburgs litteraturhistoria finner man en förtjänstfull lefnadsteckning öfver Swedenborg och en resumé af hans läror, hvilken dock visar åtskilliga missuppfattningar. Äfven i detta verk sammanställes han med Brigitta, emedan han liksom hon ger uttryck åt »ett gammalt innerligt religiöst drag i det svenska folklynnet, förenadt med en grubblande fantastik» framträdande i uppenbarelser och visioner.

I den intressanta och välskrifna boken: »Viktor Rydberg såsom uppfostrare», hvars anonyme författare tydligen är en varm vän och anhängare till Swedenborgs religiösa åskådning, på samma gång han är fylld af beundran för Viktor Rydberg, utvecklas denna tanke ytterligare, och Brigitta och Swedenborg framställas såsom typerna för det utmärkande i svensk religiositet.

Slutligen har August Strindberg i sin senaste bok: »Inferno», gifvit oss rätt mycket till lifs om Swedenborg och gjort en del reflektioner, hvilka — åtföljda som de äro af förklaringar att han läst vissa af Svedenborgs verk,

hänvisningar till dem och citater — otvifvelaktigt hos mången kommer att upplifva den gamla idén att Swedenborgs religiösa skrifter innehålla spekulationer och fantasier sprungna ur en sjuk hjärna.

Strindbergs »Inferno» och Swedenborg.

Men detta oaktadt kan »Inferno» lära oss rätt mycket. För den, som har något så när reda på hufvudinnehållet i Swedenborgs skrifter och sambandet mellan hans syner och hans religionsfilosofiska åskådning, framställer den i åskådlig bild framför allt och först och främst huru Swedenborg *icke* bör läsas, på samma gång den, då den ju får anses såsom en själfbekännelse, illustrerar åtskilliga uttalanden af Swedenborg rörande människors andliga tillstånd.

Strindbergs egen beskrifning på sitt självstillstånd gör det rätt klart att, redan innan han genom Balzacs roman Seraplicta gjort sin

första bekantskap med Swedenborg, hans nervsystem var så öfveransträngdt och irriteradt, att alla hans erfarenheter och uppfattningar af allt han läste nödvändigtvis måste färgas däraf. Och innan han kom i tillfälle att läsa något af Swedenborg själf — detta inträffar först då han åter kommer till Sverige, skildradt i slutet af boken — har detta tillstånd af öfverretning gått så långt att, om hans egna skildringar skola anses såsom fullt sanna, man måste antaga att hans sinnestillstånd icke var normalt, och jag tror att mången läkare skulle förklara honom lida af förföljelsemani. I »Inferno» se vi därför en sinnessjuk mans intryck af de ting han läser om eller af Swedenborg, hvars skrifter han aldrig gjort till föremål för studier i vanlig bemärkelse. Hans sinnestillstånd allenast kan förklara huru han har kunnat ha ett sådant arbete som Arcana Cælestia i sina händer och läsa däruti utan att det ringaste fästa sig vid något annat än det, som, betraktadt i och för sig utan samband med det öfriga, under hans sjukliga tillstånd kunde ge näring åt den rent barnsliga vidskepelse han röjer. Ej heller finner han någonting där, som kan beriktiga de stora missuppfattningar han kommit till vid

läsningen af Balzac's fantastiska och föga korrekta, för romanens form afsedda utläggningar af Swedenborg, och det han läser vänder han vid tillämpningen på sig själf helt om och låter det betyda precis motsatsen af hvad författaren velat säga.

Långt innan han gör någon som helst bekantskap med Swedenborg, säger han: »Så snart jag syndat, gripes jag genast på bar gärning, och straffet infinner sig med en noggrannhet och ett raffinemang, som ej lämnar något tvifvel öfrigt angående mellankomsten af en makt som tuktar för att förbättra.

»Den okände har blifvit för mig en personlig bekantskap, som jag talar till och tackar, begär råd af. Stundtals föreställer jag mig honom som min tjänsteande, motsvarande Sokrates daimon; och medvetandet af att äga de okändas stöd återskänker mig en energi och och en förtröstan, som egga mig till bemödanden, sådana som jag ej förr varit mäktig.

»Bankrutt i sällskapslifvet, lefver jag upp på nytt i en annan värld, dit ingen kan följa mig. *Händelser, som förr ha saknat betydelse, draga nu min uppmärksamhet till sig, nattens drömmar ikläda sig formen af*

förutsägelser, jag betraktar mig som hädangången och mitt lif förflyter i en ny sfer.»

Dessutom framgår det med all önskvärd tydlighet att han, likaledes innan han gjort sin första bekantskap med Swedenborg, »idkat studier af buddhaistiska skrifter», som han uttrycker sig, samt underhållit korrespondens med en teosof. Härigenom har han kommit att tro på reinkarnationsläran, ehuru han för öfrigt förkastar teosofin och obarmhärtigt gisslar madame Blavatsky's »Hemliga lära». Tillsammans med den religionsfilosofiska tankegången i Swedenborgs skrifter passar reinkarnationsläran ungefär lika bra som kvicksilfver passar tillsammans med guld, men detta kommer Strindberg tydligen aldrig underfund med, helt säkert af det enkla skälet att han, på det sätt han läser Swedenborgs skrifter, aldrig kommit i beröring med den egentliga tankegången i innehållet.

När därför Strindberg själf skildrar huru allt som händer, allt hvad han ser, det minsta så väl som det största, af honom uppfattas såsom vittnesbörd om okända makters eller andars planer, alla koncentrerande sig kring hans personlighet, så är det *alldeles icke* studiet af

Swedenborg som ledt honom på dessa tankar.* När hans funderingar på de okända makterna och deras ledning af hans lefnadsöden först framkomma i boken, kände han ingenting om Swedenborg, och ingenting i »Inferno» tyder på att han, under den tid som boken skildrar, någonsin läser Swedenborg med afsikt att söka förstå hvad *han* menar. Han endast hämtar vissa saker där, som synes honom passa för sig och hvilka han ger en med sina egna tankar öfverensstämmande betydelse — allt annat går honom spårlöst förbi.

Swedenborg och den ockulta kemien.

Fantasimänniskor finnas öfverallt (mest kanske i Frankrike), hvilka älska att tänka på och sysselsätta sig med *ockultism*. Detta ord använda de i allmänhet för att beteckna sin tro på och sitt forskande i en förborgad vetenskap, som står i samband med en mängd

* Att så skulle varit fallet säger Karl af Geijerstam i en uppsats: Om litterära omvändelser, tryckt i Vintergatan.

psysiska fenomen såsom hypnotism och fjärrsyn med mera, en vetenskap, som — då de förvärfvat tillräcklig kunskap om den — skall sätta dem i stånd att befalla öfver materien och låta den antaga olika former och egenskaper. Bland dessa finna vi äfven den »ockulta kemiens» anhängare, som förmena sig kunna framställa guld.

Deras sätt att lägga beslag på ordet »ockultism» och låta det beteckna särskildt *sådana* öfvertygelser och sträfvanden, påminner mycket om huru det gamla vördnadsvärda ordet Teosofi i våra dagar tagits i beslag för att beteckna tron på vissa österländska trossatser, såsom läran om reinkarnation, karma, nirvana o. s. v.

Ockultisterna känna i allmänhet till Swedenborg något litet och söka gärna hos honom stöd för sina funderingar. Men, som de endast söka efter något förutbestämdt som de vilja ha, så omstöper detta begär innehållet hos Swedenborg, så att hans skrifter, enligt deras utsago innehålla många märkliga upplysningar om hvad de mena med ockulta ting.

Ett exempel kan bättre än något annat belysa detta. Enligt Swedenborg kan den yttre världen med alla dess föremål för oss uppen-

bara den andliga världen med dess företeelser Den kan detta, emedan hvarje yttre ting har sin motsvarighet uti andens värld. Kunskapen om de naturliga tingens andliga motsvarighet och denna kunskaps användande för att få ett riktigt begrepp om det andliga lifvets lagar och beskaffenhet, kallar Swedenborg den högsta af alla vetenskaper. Enligt denna vetenskap, hvars grunder längre fram skola i korthet belysas, svarar elden eller värmen mot begäret att verka.

Verksamhetsbegäret bär likasom elden värme och alstringskraft inom sig, men den kan också likt elden bränna och förstöra, beroende på huru den kontrolleras och utöfvas. Metallerna, i allmänhet hårda och oböjliga, men som kunna gjutas i olika former, hafva inom andens värld sin motsvarighet i de lagar och principer, hvilka böra reglera och styra det mänskliga lifvets alla områden. De behöfva vara bestämda och fasta och dock kunna formuleras och tillämpas på olika sätt för olika utvecklingstillstånd.

Bland metallerna svarar guldet emot de lagar och lifsprinciper som förestafvas af *kärleken till det goda för det godas egen skull.*

Sådana principer äro fasta men jämförelsevis mjuka och böjliga, lätta att tillämpa under skiftande omständigheter; de äro renare än alla andra handlingsmotiv och motstå bättre själfkärlekens korrumperande inflytelser.

När nu Swedenborg talar om, att människors mer eller mindre själfviska bevekelsegrunder och lifsprinciper, genom den gudomliga kärlekens renande och luttrande inflytande, kunna förvandlas så att de öfverensstämma med ren och osjälfvisk kärlek till det goda, det vill säga det andliga guldet, så ha ockultister däri sökt stöd för tron att oädla metaller genom smältning under vissa omständigheter skulle kunna förvandlas till guld. Och i Swedenborgs beskrifningar af huru den *andliga* reningsprocessen försiggår har man sökt ledning för att finna just de omständigheter under hvilka materiellt guld kan framställas ur andra metaller.

Fruktlösa försök i den riktningen, försök hvilka, så vidt jag kan se, icke hafva det minsta verkliga stöd hos Swedenborg, gjordes till och med här i Sverige af framstående swedenborgare under Gustaf den tredjes tid, och de alkemistiska funderingarna då hafva kanske mera än något annat bidragit till att kasta missupp-

fattningens och förlöjligandets slöja öfver innehållet i Swedenborgs skrifter.

Strindberg, född och uppfostrad i Sverige, har ingen kunskap om Swedenborg, men när han ger ut sin bok Sylva Sylvarum, kriticeras denna i en fransk »ockult» tidskrift, och han kallas däri Swedenborgs landsman. Själf antar han att minnet häraf gjorde att han en dag, då han stannat framför ett bokstånd och där ser Balzac's romaner, på måfå tar Seraphita. Sålunda hände det att den bildade svenske skriftställaren, den ifrige sanningssökaren och ständige tviflaren, som under större delen af sitt lif grubblat öfver det ondas problem, af en *fransk* romanförfattare föres till sin landsman, religionsfilosofen och teologen Em. Swedenborg. Ett år eller två efteråt kommer han till sin svärmor och hennes syster i Österrike, och de — jag anför Strindbergs egna ord, emedan de äro så betecknande — »de antaga oriktigt nog att jag är grundligt förtrogen med min landsman, och öfverraskade af min okunnighet lämna de goda fruntimren mig i händerna en gammal tysk bok». Denna *tyska* bok är

heller icke af Swedenborg själf, men tyckes innehållit utdrag ur Swedenborgs syner, förnämligast skildringar från helvetena. Det är ju möjligt att den äfven innehållit utdrag af Swedenborgs förklaringar af helvetenas uppkomst och beskaffenhet, men i alla fall har detta gått Strindberg förbi, ty han säger, att »Swedenborg tecknar, *kanske utan att veta det,* jordelifvet i det han framställer helvetet».

Den kunskap han får om Swedenborg genom den *franska* romanen och den gamla *tyska* boken är ytterst bristfällig och i de flesta stycken — alldeles oriktig. Så låter han t. ex. Swedenborg tala om »himlainvånarnas könlösa kärlek» och dock har Swedenborg af ortodoxe kristna blifvit svåra smädad och anfallen, emedan han förklarar att himmelens änglar lika väl som människor på jorden äro mankön och kvinnkön och att de lefva i äktenskap

---

Man och kvinna i himlarna.

Då jag nämnde att Swedenborg här i Sverige under de sista par åren omtalats i populärvetenskapliga uppsatser, hade jag i sinnet Ellen Keys studie *Kvinno-Psykologi och kvinnlig logik*. I denna försvarar hon och utreder sin ståndpunkt i den strid, hvilken, såsom vi minnas, uppstod i anledning af att hon i ett föredrag varnade kvinnorna för att i sin sträfvan för frigörelse, tänka sig denna förnämligast bestå i frihet att göra *samma* arbete som mannen. Hon erinrade om, att kvinnan, på grund af sitt olika kön, icke kan nå mannens styrka på samma produktionsområde, samt att kvinnans bästa och lyckligaste produktionsområde måste stå i samband med moderligheten. Jag minnes väl huru, då jag läste referaten af detta föredrag, jag frapperades af öfverensstämmelsen af hennes däri uttalade åsikter, med Swedenborgs. Det tycktes mig rent af vara den praktiska tillämpningen af Swedenborgs förklaring att könsskillnaden till sitt väsen är af andlig art och därför går

igenom skapelsens alla områden. I den nyss nämnda studien hänvisar äfven författarinnan till Swedenborgs verk, *Den äktenskapliga kärleken*, och säger sig redan i sin ungdom rönt väckelser i dessa ämnen genom Atterboms sammanfattning af dess grundtankar. Själf framställer hon själfva grundtanken i verket med orden: »människonaturen har en oföränderlig grundlag: *man* och *kvinna*», och hon tillägger att »Swedenborg — den djupaste ande, hvilken i vårt land tänkt öfver könsproblemet — såg denna grundlag uppehållen ända in i de högsta himmelsfärerna».

Enligt Swedenborg blir hvarje man och hvarje kvinna, som genomgår en sund andlig utveckling, allt fullkomligare och fullkomligare *man* och *kvinna*, emedan det manliga och kvinnliga är lika utpräglad hos människonaturens djupare andliga sidor som uti det yttre. I kroppens död ser han endast ett moment i människans andliga utveckling. Samma andliga man eller kvinna som lefvat i kroppen och genom den i den yttre världen, fortsätter att lefva, men nu medvetet i andens värld. Och likasom utveckling och nyttig verksamhet på jorden kräfver en förening af mannens och

kvinnans lif, hvarigenom de kunna komplettera hvarandra och tillsammans bilda ett fullständigare helt än någon af dem hvar för sig kan vara, så kräfver äfven utveckligen och verksamheten i den goda andevärlden en förening, ett äktenskap mellan man och kvinna. Ju högre utveckling de nå, eller med andra ord, för att tala med Swedenborg, ju högre himmel, ju manligare är mannen och ju kvinnligare är kvinnan och ju fullkomligare blir enheten dem emellan i äktenskapet.

Swedenborgs tolkning af Uppenbarelseboken.

Ett annat påstående som Strindberg påbördar Swedenborg — om med stöd af Balzac eller den tyska boken vet jag ej — är, »att det icke är rätt att öfvergifva sina förfäders religion, efter som hvar människa tillhör det andliga landområde där hennes folk är födt». Yttrandets sista hälft kan försvaras men icke den första. Åtminstone icke såsom Strindberg

uppfattar det, tillämpadt på yttre kyrkoorganisationer representerande vissa religiösa idéer och trosdogmer. Detta torde blifva klart nog om man besinnar Swedenborgs utläggning af Uppenbarelseboken. Denna bok framställer enligt honom i profetiska bilder de öden och förändringar som den af Kristus förkunnade religionen skulle genomgå i människors sinnen, uppfattning och lif.

Hos Kristi lärjungar och de första kristna förenades den mänskliga viljan med Guds vilja genom bemödandet att lefva i kärlek till Gud och medmänniskor samt af begäret att för detta måls skull förstå Jesu ord och lif, hvaruti Faderns vilja uppenbarat sig. Men då kyrkan tillväxte och förenades med den världsliga makten, prostituerades människornas vilja — enkannerligen deras som bestämde utvecklingen inom kyrkan — genom att den förenade sig med maktbegär och självkärlek. Uppenbarelsens sanningar, i hvilka det mänskliga sinnet skulle hafva sitt hemvist och finna hvila och ny kraft för den andliga utvecklingen, de förfalskades af dessa själfviska begär och förvandlades till mänskliga dogmer, som höllo det andliga lifvet fånget och hindrade all fri utveckling. Så ut-

vecklades ett tillstånd inom den kristna kyrkan, däri viljans och därför lifvets beskaffenhet i Uppenbarelseboken skildras under bilden af den stora skökan, med hvilken jordens konungar bedrifvit otukt, och där trossatsernas beskaffenhet beskrifves under bilden af Babylon — den israelitiska fångenskapens stad

De två trosläror återigen, hvilka utgjort stommen i protestantismens kyrkobyggnader: läran om Jesu ställföreträdande försoning och läran att tron härpå allena ger frälsning — trossatser som ovillkorligen måste ha till följd att sanna andliga kunskaper förstöras — dessa ser Swedenborg i Uppenbarelseboken representerade af draken med de sju hufvudena, som med sin stjärt drog med sig en tredjedel af himmelens stjärnor, och vilddjuret som fick sin kraft af draken. Tar man därtill i betraktande, att Swedenborg förklarar sig vara ett redskap i den eviges hand för uppdagande af sanningen i uppenbarelsen så fullständigt, att de mänskliga trossatsernas så väl som lifvets halt därigenom belysas och dömas, samt att denna sanning skall lägga grunden till en sann kristlig religion och en ny kyrka, så reduceras Strindbergs uppgift till sitt rätta värde.

Strindberg och Arcana Cælestia.

Tanken att Swedenborg skulle anse det orätt att öfverge sina fäders religion hämtar Strindberg tydligen från Balzacs roman, ty långt innan han gjort bekantskap med Swedenborg själf anför han den såsom stöd för sin vägran att på sin svärmors uppmaning öfvergå till den katolska kyrkan. De två damerna — Strindbergs svärmor och hennes syster — kunna icke korrigera hans uppfattning, ty de känna tydligen icke mera om Swedenborg än de lärt af den »gamla tyska boken» och äro själfva rätttroende katoliker. Eller rättare sagdt äro de icke *rätt* troende katoliker, ty de tro på reinkarnationsläran och mycket annat som hör till så kallad ockultism, och de tyckas af ren vidskeplighet tillhöra »den enda saliggörande kyrkan».

Men Strindberg återkommer till Sverige och far till Lund. Där träffar han en gammal vän och har med honom ett intressant samtal om de underliga tiderna. De komma öfverens om, att »man åstundar en religion; en förening

med makterna (det är just ordet), ett närmande till den osynliga världen. Religionen skall återkomma, men med annat utseende, och en kompromiss med de gamla religionerna synes icke vara möjlig. Det är icke ett reaktionsskede som förestår, det är icke ett återvändande till det som lefvat ut, det är framåtskridandet mot något nytt!»

Sådant är hufvudinnehållet i hans samtal (jag har anfört Strindbergs egna ord) och mot slutet frågar han vännen om han känner Swedenborg. Men nej, den akademiskt bildade mannen känner ej sin landsman, däremot har hans mor hans skrifter, och han för Arcana Cælestia med sig till Strindberg, som nu förklarar att för honom och en annan ung man »går ljuset upp och de vinna befrielse med bistånd af Swedenborg». Det ljus och den befrielse han genom Swedenborg skulle fått är emellertid af det följande omöjligt att finna. Då man tänker på det relaterade samtalet med vännen och att han just då frågat honom om han kände Swedenborg, skulle man vänta att han hos Swedenborg söker någon bekräftelse på de aningar om en ny religion som samtalet gifver tillkänna. Men han tyckes aldrig få den ringaste aning om

att Swedenborg har en ny religion eller någon som helst religion att förkunna. De djupa tankar, Swedenborg gifver om t. ex. det ondas problem, om religionens, filosofiens och lifvets samband och om andens förhållande till naturen, gå honom spårlöst förbi. Han läser utan att finna något som beriktiga de missuppfattningar han bildat sig genom Balzac och den tyska boken. Han läser ett exegetiskt verk där skapelsehistoriens och syndaflodens allegoriska mening förklaras och där de olika kapitlen följas af framställningar rörande motsvarigheternas lagar samt beskrifningar från den andliga världen som illustrera dem — och af detta får han endast beskrifning på de vidskepliga funderingar han hyst under de sista åren. Han läser hvad Swedenborg säger om jordkloten i världsrymden utan att skymta den storartade tanke som däruti framställes om hela världsalltets organiska enhet eller de olika planeternas förbindelse med hvarandra genom andevärlden. Men utan synbar mening eller utan sammanhang sammanför och citerar han strödda ställen ur boken på ett sätt, att man skulle kunna tro det vara hans mening att kasta löjets skimmer öfver Swedenborg, om han icke sam-

tidigt så tydligt lade i dagen att han tar allt på allvar och att allt hvad Swedenborg säger har en för honom stor, fastän af hans vidskepelse färgad, betydelse.

Han har haft tillfälle att göra sig förtrogen med Swedenborgs tankar, och säger sig af honom fått ljus och befrielse. Och dock har han icke blifvit befriad från den vidskepelse hans sinnestillstånd fört med sig; icke fått ljus i något af de spörsmål, som han allt sedan ynglingaåren tänkt på; icke sökt att hos Swedenborg finna uppslag till den nya religion som hägrat för hans ögon en stund; han drömmer om framåtskridandets religion och har i sin hand den författares verk i hvilken drömmen blifvit realitet — endast för att maktlös kasta sig i armarna på katolicismen.

Han kunde dock i Swedenborgs skrifter funnit upplysningar från Lucifer (ljusbringaren), som kunnat ge honom förmåga att medverka för att afsätta den gud, som människorna själfva skapat åt sig, samt återinsätta den evige på hans tron.

Trött och troende sig endast vara en lekboll i okända makters händer använder han slutligen sin intelligens, som förr satt så många

människors tankeverksamhet i rörelse, endast för att ursäkta och stödja begäret att finna en hvilostad hos den kyrka, som befriar den enskilde från att tänka på evighetens gåtor. Då hans svärmor förut en gång sökte förmå honom att söka hvila hos den katolska kyrkan, anförde han till stöd för sin vägran ett förment uttalande af Swedenborg, att det icke är tillåtligt att öfvergifva sina fäders religion. *Nu* anför han samma ord såsom ett skäl *för* att öfvergå, ty han anser dem nu »afkunna domen öfver protestantismen, som utgör ett förräderi emot modern», och katolicismen är således hans *förfäders tro*.

Det ondas problem.

Strindbergs ungdomsverk Mäster Olof, upplagan på vers, har ett efterspel. Gert Boktryckares tankar, utdragna till sina yttersta konsekvenser, framställas i form af ett skådespel för Mäster Olof, hvilken nu, åtskilliga år efter det han undgått dödsdomen, med två

minderåriga söner en vacker sommarafton befinner sig utanför stadsporten.

I skådespelet uppträda: »*Gud* eller den onda makten, och *Lucifer*, ordagrant Ljusbringaren eller den Goda makten, samt Mikael eller den onda ängelen». Gud eller den onda makten skapar jorden till änglarnas förlustelse. Han låter dem, som där lefva, tro att de äro gudar, och själf glädjes han med änglarna af att se huru de äflas och yfvas. Lucifer eller ljusbringaren förmår dem att äta af kunskapens träd på godt och ondt, hvarigenom de få veta att lifvet är ett ondt och att de endast lefva för gudarnas förströelse. Han uppmanar dem att äta på det de må äga befrielsens gåfva eller döden. Den onda makten skapar kärleken, och så uppehålles det mänskliga lifvet oaktadt Lucifers försök att genom syndafloden, pest eller krig befria dem från tillvaron, som han dessutom söker att göra dräglig genom att ge dem vinstocken, hvars saft upplyser dem om sanningen. Men den onda makten, Gud, ger dem kärleken till lifvet, och åt vinstockens saft ger glömskans och vansinnets gåfvor. Lucifer sänder dem då sin son för att borttaga dödens förskräckelse och lära dem dö. Män-

niskorna säga att han har djäfvulen. Med djäfvulen mena de Lucifer. Däraf förstår den onde (Gud) att »ännu veta de intet».

Den tankegången återkommer i Inferno. Den uppenbarar sig ständigt i Strindbergs resonemang, och hans sätt att, just som man antar att han ser en glimt af sanningen, i tillämpningen på sig själf vända den helt om. Och i bokens slutsidor, hvilka man äfven skulle kunna kalla ett efterspel, framkommer den åter såsom tanke klädd i ord, då han hänvisar till en sekt som kallades Stedinger och deras satanistiska lära: »Lucifer, den gode Guden, som har blifvit förjagad och afsatt 'af Den Andre', skall återkomma, när usurpatorn, hvilken kallas Gud, genom sin usla styrelse, sin grymhet, sin orättvisa gjort sig föraktad af människorna och blifvit öfvertygad om sin egen oförmåga».

Och hvem har icke tänkt och drömt, undrat och grubblat öfver det onda i världen. Hur ofta har icke medvetandet om dess makt kommit oss att med Strindberg tvifla på att jordens och människornas skapare skulle kunna vara god och kärleksfull. Tviflet har säkert kommit till de flesta äfven om de icke därför helt omkastat begreppen om ondt och godt.

Andra åter igen, fasthållande tanken på en god skapare, ha kanske dock kommit att tvifla på riktigheten af de mänskliga begreppen om godt och ondt. Säkert har Verner von Heidenstam gifvit uttryck åt mångas tysta tankar, då han säger:

O! kärleksrike Gud! O! Fader god!

— — — — — — — — — — — — — —

Om du har skapat allt, hvad vi förnimma,
då måste äfven i det onda glimma
ett återsken af all din storhet kvar.
Då har det onda äfven dig till far.
Hvad Gud har skapat måste vara godt.
Hvad människorna nämna synd och brott
är synd och brott i deras ögon blott.
Det är en himlens röst, som jorden falskt förstått.

När i ungdomen lifskraften är stark och söker tillfälle att ge sig uttryck i handling, då reser sig sinnet ofta upp emot de begrepp om det rätta som vunnit burskap bland människor, emedan de hämma och förklara såsom onda, känslor och drifter hvilka dock synas tillhöra vår skapade natur, den natur som blifvit oss gifven af en god Gud.

Därigenom underhållas och utvecklas sådana tankar, som jag nyss talat om, och när

man smakat den sötma, som tillfredsställandet af sådana begär medför, då frestas man lätt nog att förklara, att allt som hindrar de naturliga känslorna och drifterna är ett ondt. Man drömmer om en framtid då människorna ha kastat hinderna tillsides och fritt tillfredsställa den mänskliga naturens drifter, däri finnande lifvets sällhet och lycka.

Ingen af våra skalder har så fullt och oförbehållsamt som Fröding gifvit uttryck åt dessa tankar och drömmar. I dikten »En flik af framtiden» säger han:

Känn hur lifvet sprides,
känn hur kraften välter
hinderna till sides,
som oss fjärran band.

— — — — — — —

se hur hvar gestalt, som
tungt i krankhet böjt sig,
rätat ut och höjt sig
ung och stark och skön.

— — — — — — —

Följ hvar trotsig drift du
följde förr i fruktan
fritt som lagens skrift du
såge sagd däri,
synd och skuld och tuktan
äro nu förgångna,

all den fordom fångna
lifvets kraft är fri

Hvarje dryck i mulen
fordomtid du njutit
som en glädje stulen
från en pliktens dag
när en lag du brutit
att en lycka fånga,
drick den ut i långa,
djupa, fulla drag.

Men hvar och en, som i sitt lif tillämpar dessa satser, finner snart nog, att den lycka han drömt om sviker; att i sötman, som drifternas tillfredsställande skänker, lidandets och förstörelsens frö ligger inneslutet, och att detta frö, om de regler som hämmat och reglerat tillfredsställelsen kastas åsido, växer upp till ett stort träd, som kastar en dyster, isande och kväfvande skugga öfver lifvet, dödande den verkliga lifsglädjen. Och det är icke allom gifvet att under jordelifvet komma till besinning medan ännu tillräcklig kraft finnes att åter fly till dessa bud och under deras bevarande skydd låta lifvet och naturen, sådan den verkligen är, återvinna förmågan att känna sann lifslycka.

Och äfven för den som sålunda åter får smaka lifvets goda gåfvor är det svårt att fatta hvarför hans natur skapats så, att han endast genom erfarenhetens bittra lidanden lärt sig att behärska den. Om vi hafva skapats med drifter hvars tillfredsställande medföra lidanden, huru kunna dessa drifter vara gåfvor af en god Gud, och om de ej äro goda hvarför ha vi då skapats med dem. I »Min stjärnas sånger» ställer skalden upp problemet sålunda:

»Jag är dock din son, och allt frö jag fått
till mitt ljus är väl född af din låga,
så lider du själf af det ondt mot godt,
som för mig varit sjukdom och plåga.

Och är ej min fläck af din egen art,
men af ondt ifrån syndernas öken,
hvi stötte du mig med så våldsam fart
långt ut, djupt i mörker och töcken?

Om den religionsfilosofi som innehålles i Swedenborgs skrifter kan kasta något ljus öfver dessa frågor, så har han därigenom med visshet kraf på mänsklighetens tacksamhet, och det bör i alla händelser vara af ganska allmänt intresse att få en framställning af hvad han har att säga därom. Men ämnets djup och

den ytterst sammanträngda form som en sådan framställning måste antaga i ett föredrag som detta medgifver icke en tillfredsställande utredning och måste betraktas endast såsom en inledning till en noggrannare läsning af Swedenborgs egna skrifter.

Swedenborg om skapelsen.

Swedenborg lär oss att tänka oss Gud och lifvet sådant det är i sig självt såsom ett. Ordet Gud betecknar därför egentligen lifvet i sig själft, till skillnad från lifvet sådant det framträder eller kännes och erfares i de skapade och begränsade lifsformerna. Lifvet sådant det är i sig själft, eller Gud, är fadern till allt skapadt. Denna Gud är icke blott en tankeprodukt, utan han är den innersta anden och kraften i allt lefvande. Lifvet eller Gud är icke blott *begreppet* kraft eller ande utan är själf den första *substansen*, och i denna substans' verksamhet uppenbarar sig kraften såsom en dess egenskap. Swedenborg talar äfven

om Gud såsom *solen i den andliga världen*, hvarifrån all värme och allt ljus utstrålar, i hvilka alla änglar och goda andar röra sig och hafva sin varelse i evigt växande frid och lycksalighet.

Denna bild kan, om vi återgå till det som förut sagts om eldens motsvarighet, illustrera skapelseförloppet, eller sambandet mellan det skapade och lifvet i sig själft.

Den andliga elden är, såsom förut sagts, begäret att verka. Detta begär är hos Gud, eller lifvet själft, den absoluta kärleken, som i sig själf är fullkomlig och vis. Den går ut från sig själf för att alstra och gifva lif och för med sig af lifvets egen substans, som så småningom förändras och blir det medel hvarigenom varelser, som kunna emottaga lifvet och känna det såsom sitt kunna skapas. Tanken på Gud såsom solen i andevärlden visar oss Guds kärlek såsom i sig själf vis — en värme som utstrålar ljus.

Låt oss, för att få en illustration på de olika andliga lifssfärer, som Swedenborg säger danas af Guds utgående lif, tänka oss ett lysande ämne omgifvet af fyra glascylindrar, den ena utanför den andra med något mellan-

rum, och alla färgade den ena mörkare än den andra i ordning inifrån och ut. Låt så i tanken själfva ämnet genomtränga glascylindrarnas väggar, men så att det vid genomgången förändras och blir tätare, mindre subtilt och mindre rörligt, på samma gång som det blir mörkare till färgen, till dess att, då det genomträngt det sista glaset, ämnets utstrålningskraft är borta och det är en orörlig materia som icke sprider något ljus. Denna bild, ehuru mycket ofullkomlig, kan åskådliggöra den förändring, som, enligt Swedenborgs filosofi, lifvet genomgår i skapelseprocessen och de tre andliga lifszoner, som danas af det, innan det förändras till kosmisk substans, hvilken sålunda icke är skapad af intet utan af Guds eller lifvets egen substans.

Då det kosmiska stoftet danats af lifvets egen substans, har det inneboende lif, men lämnadt åt sig själft förblir det overksamt. Det sättes i rörelse genom att lifvet själft, dämpadt och modererat genom de tre lifszoner det själf bildat, verkar på det.

Då lifvet själft är substans, så uppstår i utstrålningen det som vetenskapen kallat mekaniska lagar. Men utstrålningen förorsakas af

att lifvets väsen är kärlek. Denna kärlek bestämmer den mekaniska rörelsen och har ett gifvet mål. De mekaniska och naturliga lagarna bero därför på andliga lagar, hvilkas syftemål de tjäna.

Då lifvet själf genom de tre lifszonerna på olika sätt verkar på det kosmiska stoftet danas solar och planeter jämte media för solarnas verksamhet på planeterna, »aura», ether och luft. Solarna med deras värme och ljus blifva nu medel hvarigenom lifvet verkar på materien i planeterna, och då denna reagerar uppstå organiska lifsformer.

Materiens inertia eller tröghet kan endast gradvis öfvervinnas, och därför utvisa de olika lifsformerna på vår jord olika stadier i utvecklingen af den materiella skapelsens slutmål, som är människan.

Det andliga lifsinflytande, som förmedlats genom naturlagarna, har utvecklat organismer med ständigt högre utveckladt andligt lif (med högre utveckladt menar jag allt större förmåga af självbestämmelse) till dess att slutligen hos människan det andliga lifvet ger sig uttryck icke i medfödda tvingande instinkter, uti hvilka kunskapen likasom innebo, utan i en förmåga

att älska och tänka, hvars utveckling hon själf i viss mån kan bestämma öfver. På denna förmåga, som är den skapade människans lifsväsen, inflyter nu lifvet självt sådant det är till sitt väsen, det vill säga såsom kärlek och vishet.

Människans lifsväsen står sålunda i samma förhållande till själfva lifvets väsen — kärleken eller Gud — som planeterna stå till solarnas värme och ljus. Hela den yttre naturen med människan såsom slutmål kan på så sätt förebilda den andliga utveckling, som blir följden af att lifvet själf såsom kärlek och vishet verkar på människans medfödda förmåga att älska och tänka. Lifsyttringarna, som uppstå då denna förmåga reagerar vid inflytelsen, äro människans *eget* andliga lif, — sålunda skapadt och bestående lif, stadt i ständig utveckling eller förändring.

En växelverkan fortgår mellan Guds kärlek och människans förmåga att älska, mellan Guds vishet och människans förmåga att tänka, en växelverkan, som fortgår från den mänskliga individens aflelse på jorden och hos henne utvecklar en andlig personlighet, hvilkens lif aldrig upphör, utan i all evighet fortfar att emottaga lifvets inflytelse och att reagera därvid.

Det ondas uppkomst.

Men för att vara en fri varelse, med andra ord för att vara människa, ande eller ängel, måste de lifsyttringar, som blifva resultatet af människans reagens, kunna blifva af olika beskaffenhet eller disharmoniska med lifvet sådant det är i sig själft. Hon skall ha möjlighet att tänka och älska på annat sätt än Gud själf älskar och tänker.

Denna möjlighet, hvarigenom människan får förmåga att välja, uppstår därigenom att den andliga människans första utveckling sker i och genom föreningen med den fysiska organismen och genom den står i samband med den yttre materiella världen. Genom de yttre sinnesintrycken tycker människan sig vara ett med naturen och har med hela djurvärlden besläktade drifter och känslor. Medvetenheten af dem och känslan af att detta är hennes eget lif frestar henne att lefva endast det yttre fysiska lifvet, men Guds andes inflytande på hennes inre manar henne att höja sig öfver det, och emedan hon till sitt innersta är en

andlig varelse kan hon icke känna bestående tillfredsställelse om ej detta innersta utvecklas i samklang med lifvet i sig självt eller, såsom det heter på bibelns språk, i Guds afbild och liknelse. De känslor och drifter, som människan såsom naturvarelse känner och erfar, äro alla på sin plats, alla goda och tjäna alla hennes sanna andliga utveckling så länge de äro i skapelsens ordning. När människan vill njuta af dem, äfven då hon för denna njutning måste motsätta sig det inre lifsinflytandet, bringas de ur skapelsens ordning och medföra lidande och disharmoni. De tjäna då icke längre lifvets eller Guds ändamål.

Det är således genom att använda någonting, som på sin plats och sitt område är ett godt, så att det motverkar eller stänger vägen för ett högre godt, som det onda uppkommer.

Lidandet ett godt.

Missbruket af lifvet är det onda, men lidandet som missbruket för med sig är ett godt, enär det har till mål att hos människan öfvervinna benägenheten att för njutningen af det temporära och förflyktigande uppgifva det bestående och eviga.

Hvarje lidande som tvingar människan till eftertanke och att undvika sådana lifsyttringar som erfarenheten säger henne medföra lidande, förbereder henne att förstå det eviga, det bestående lifvets lagar eller med andra ord — Guds bud.

Då människan söker lyckan och lifvets tillfredsställelser i de ting som tillhöra det förgängliga, är hon icke i harmoni med lifvet sådant det är i sig själf. Detta tillstånd är helvetet. Då hon söker att lefva enligt lifvets lagar — Guds vilja — bereder hon sig därigenom möjlighet att känna och erfara den lycksalighet som är af andlig art, det vill säga öfverensstämmande med lifvet självt. Detta är himmelen.

Människors missbruk af lifvet alstrar hos deras afkomlingar benägenhet till att missbruka det på samma sätt. Uppfostran och disciplin enligt lifvets lagar — Guds bud — kan motverka denna benägenhet och ge människan kraft att motstå den, då lifsutvecklingen hos henne framkallar sådana känslor och drifter som förfäderna missbrukat. Striden mot denna benägenhet ger henne ett starkare och mera utpräglad individuellt lif. Då de af människor formulerade reglerna för lifvets ledning grunda sig på ett rätt förstående af lifvets bestående väsen äro de Guds bud; om icke äro de människors stadgar. Sålunda kan inträffa att tanken på en Gud kan finnas bland människor, utan att därmed är förenadt ett begrepp om att han är lifvet i sin fullkomlighet eller ett riktigt förstående af detta lifs lagar. Den människa som sökt lifvets lycka i att tillfredsställa de drifter och känslor, som icke äro de direkta verkningarna af lifvet själft, utan hvilka hon fått benägenhet till genom fortplantning, känner, då de lidanden som följa därmed tvinga henne att hämma eller afstå från sina begär, som om lifvets rikedom därigenom ginge förlorad och icke er-

bjöde någonting af värde. Missbruket har förstört hennes förmåga att njuta af bruket. När människan då tänker sig en Gud, som sänder lidanden därför att han älskar människan och vill rena henne, reser sig sinnet emot en sådan kärlek.

»Med slag du renar, med knifvar du tvår,
mot din kärlek jag hårdt vill mig värna,
det känns som du tvådde så fläckar och sår
som lifskraft och ljus ur min stjärna.

Du tvår med din lut min stjärna ren,
den varder så ren som ett vatten,
då blifver så tomt min stjärnas sken
som en vattnets afbild af natten».*

Ett sådant tillstånd kallar Swedenborg ödeläggelse. Innan kärleken till de sanna lifsyttringarna kan väckas till lif måste kärleken till de förvända genom lidanden borttagas. Innan den nya kärleken hinner tillväxa och blifva stark kännes lifvet tomt. Verksamhetsförmågan har äfven blifvit förstörd genom missbruken, men sådan är lifvets välsignelsebringande och helande kraft, att då människan afhåller sig från de missbruk

* Fröding: Min stjärnas sånger.

af lifvet, som föra lidande med sig och förstöra hennes kraft, så bygger lifvet så småningom upp ny verksamhetslust och ny kraft hos henne. Hoppet och lifslusten återvända, annorlunda än förr, renade och luttrade, mera förberedda för det rent andliga lifvets verksamhet som människan inträder i efter kroppens död, och lifvet tyckes ej längre hårdt. Den stämningen finna vi äfven uti Frödings ord:

»Min sol du är ej kanhända
som förr jag trodde så hård,
och ger du oss lejd, vi vända,
min stjärna och jag, måhända,
tillbaka igen till din gård.»

Slutord.

På den tid som stått mig till buds har jag ej kunnat gifva mer än obetydliga glimtar af den ljusflod som strömmar ut ur Swedenborgs skrifter, endast kunnat visa små fläckar af de vidsträckta fält som de belysa. Men

det faktum att han var svensk och att hans namn blir allt mera kändt och vördadt i andra länder borde mana hvar och en att förvärfva kunskap om dem, äfven om han icke af hvad som här nu sagts fått det intrycket att han där kunde få något personligt behof fyllt.

Om i svenskarnes lynne inginge ett större begär att förstå, uppskatta och vörda det stora hos landets hädangångne och lefvande söner, så skulle vi såsom nation stå högre än nu är fallet. Säkerligen skulle vi då äfven ganska allmänt se att Sverige i Swedenborgs namn har en minnestafla ristad på själfva grundvalen till en byggnad, som hög och mäktig skall resa sig och blifva filosofiens och religionens gemensamma hem.

INNEHÅLL.

